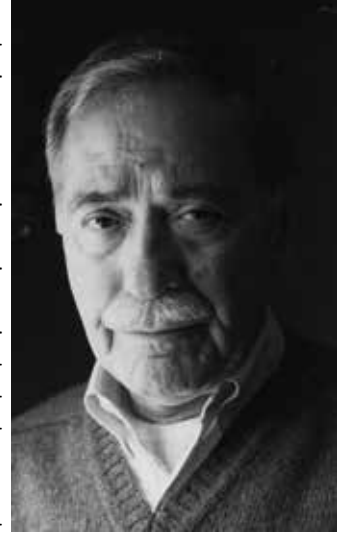

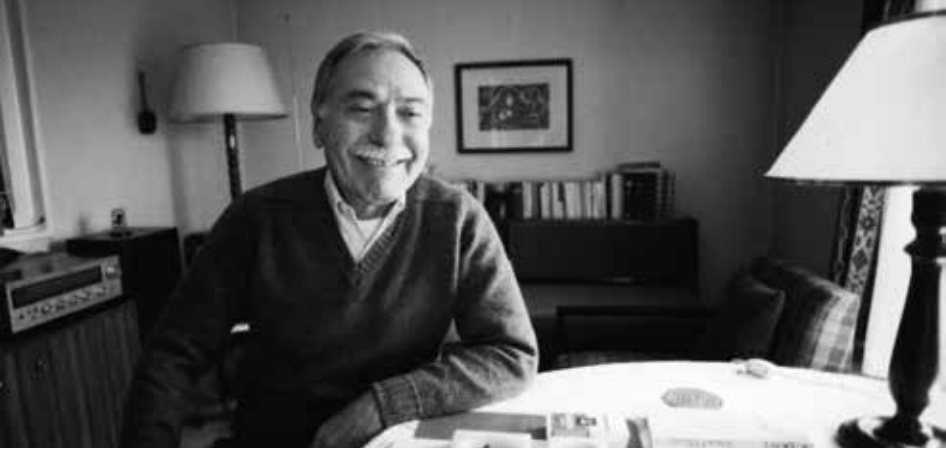
DOĞUMUNUN 100. YILINDA VÜS'AT O. BENER ÜZERİNE

Rafet Can Yaylacı

■ Cumhuriyet dönemi Türk hikâyeciliği pek çok açıdan çeşitli yenilikler barındırır. Bunun temel sebepleri Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının yaşanmış olması ve arkasından bu savaşların insanın kendi iç dünyasında tahribata sebebiyet vermesidir. Bu tarihî olaylar ayrıca felsefe, psikoloji ve dilsel gelişmeler ile de derinleşince yeni hikâye anlayışı, geleneksel hikâye anlayışından farklı bir yola girmiştir. Yine bu dönemde ideolojik anlayışların edebiyata tesir etmesi, edebî eserin de ideolojik anlayışlar ile kaleme alınmasına neden olmuştur. *“Gene bu anlayış, insanın bütün kültürel ve diğer faaliyetlerinin birbiriyle çok uyumlu olduğunu, sanatların ve bilimlerin tam olarak birbirine paralel olduğunu kabul eder.”* (Wellek- Warren, 2016: 153) Türk hikâyeciliği de tıpkı Türk şiiri gibi 1940'lı yıllarda toplumcu-gerçekçi bir anlayışla kaleme alınmış, dil oldukça sade bir şekilde kullanılarak günlük yaşantıya indirilmiştir. Ancak bu dönemin yine büyük bir savaşa sahne olup insanı umutsuzluğa ve hayal kırıklığına uğratmasının ardından şiir dili gibi hikâye dili de geleneksel ve toplumcu çizgiden çıkarak yenilik arayışına girmek zorunda kalmıştır. Tüm bunların yanı sıra 1940-1960 yılları arası birçok felsefi düşüncenin Türk edebiyatına girdiği ve bunlardan etkilenilerek ortaya ürünlerin koyulduğu bir dönemdir. Özellikle gerçeküstücülük ve varoluşçuluk gibi popüler düşünceler, yaşanan tüm savaşların ve tahribatın sonucunda bireyin kendi iç dünyasını, bu yıkıntıların üzerine kurmaya çalışmasının bir gayretidir. Bu dönem, Türk şiirine bir mihenk taşı olarak bilinen “İkinci Yeni” şiirinin de ortaya çıktığı dönemdir. *“1950'li yıllar yalnızca öykü de değil şiirde de ‘yeni’ peşine düşüldüğü ve ‘ikinci yeni’ olarak adlandırılan bir hareketin başladığı yıllardır. (...) Bu yıllarda yazılan yenilikçi öykü ve şiirler eş zamanlı olarak okunduğunda, bu özelliklerin yeni öykü anlayışını da belirlediği hemen dikkat çeker.”* (Dirlikyapan, 2013: 37)

Bu dönem içerisinde kendisine ayrı ve özel bir yer edinen yazarlardan biri de Vüs'at O. Bener'dir. Bener, 1950 yılında Amerikan *New York Herald Tribune* ile *İstanbul* gazetelerinin düzenlemiş olduğu öykü yarışmasında "Dost" adlı hikâyesi ile ödüle layık görülmüş ve edebiyat dünyasına bu şekilde adımını atmıştır. " 'Dost' yazarı ilk İkinci Yeni hikâyecisiydi. Anlatı denklemlerini kurgu masasında alt üst ettiği için (...) okuru bir açıdan bakıldığında tözkezen, bir başka açıdan bakıldığında örgünün tamamlanması işlemine ortak kılan, 'işin içi'ne katan okuma anlayışydı bu." (Çapan, 2006: 11) Geleneksel hikâye anlayışı içerisinde Bener'in hikâyeleri Orhan Koçak'a göre içsellik adına Türk edebiyatındaki ilk ciddi adım sayılır. İçsellik düşüncesi çatışma temelli bir anlayıştır. Geleneksel hikâye döneminde bu çatışma aydın-halk, köylü-ağa, işçi-patron üzerine kuruludur. Yani bir nevi somut dünyanın elle tutulur problemleri söz konusudur. Ancak içsellik anlayışı geleneksel hikâye içerisinde hak ettiği yeri alamamıştır ve Orhan Koçak'a göre, "içsellik dolaysızca olmasa bile kurucu bir etken haline gelişi, Vüs'at O. Bener'in 'Dost' adlı kitabındaki hikâyeleriyle gerçekleşir." (Koçak, 2004: 71) Bener'in bu hikâye yazma biçimi yani bir anlamda içsellik anlayışı onun diline de eklemlenmiştir. Çünkü içsellik anlayışı bireyin kendini ve anlamı arama, sorma ve bulmaya çalışmasının bir gereğidir. Bu sorunsallara eğilim bir noktadan sonra bireyin kendi bölünmüşlüğüne ortaya çıkarmaktadır. Bu bölünmüşlük, mutlak bütünlükten uzak ve birçok ötekinin bir araya gelmesiyle gözler önüne serilmektedir. Yine bu durumu Orhan Koçak, "öznenin çoğul konumlarını anlatabilmek için 'ben'in birçok kişi olarak kurulması" (Akçam, 2016: 31) olarak ifade eder. İçsellik bu noktada tekdüze, sabitlik ve olağanlık olarak algılanmamalıdır. İçsellik pek çok açıdan çoğul olmayı önceler. Bu durum bireyin kendini arama sürecinde, kendi benliğinden ve varlığından uzaklaşıp olay ya da durumları tepeden, gören gözlerin göremediği bir noktadan görmeye elverişli hâle getirir. Bu noktadan bakıldığında yalnızca hikâyelerinde kurguladığı kahramanlar değil aynı zamanda roman kahramanları da anlatıcı konumdan sıyrılarak kendilerinin dışardan izlendiği bir üçüncü göz hapsine alınır. "Buzul Çağının Virüsü'nün anlatıcı ile bakış açısında sürekli değişen tutumu yazarın romanda kullandığı cümle yapısında da karşımıza çıkar. Hatta yazarın romanda kullandığı ve Türkçenin alışlagelmiş yapılarını bozarak yeni söyleşiler araması, romanın anlaşılmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Yazarın özellikle cümle aralarına -italik yazıyla yerleştirdiği atıflar cümlelerin yan anlam değerini çoğaltır ve bu durum okur açısından anlama ve yorumlamayı güç hale getirir." (Kurt, 2006: 320) Bu durumu sağlayan şeyse dilin bizzat kendisidir. Çünkü dil, bir oyun alanı olarak yazara bu tür imkânları sağlamaktadır. "Anlatıcı değişkenlikleri, birinci tekilden, üçüncü tekile geçip ilk

anlatıcıyı farklı bir gözle konuşturmak Bener biçiminin ana özelliklerinden sayılabilir.” (Akçam, 2016: 33) Yazarın kendi dilini bu şekilde sabote etmesi ise bir anlamda var olma çabası olarak değerlendirilebilir. Bu düşünce Heidegger’in deyişiyle “sıradan ve her günkü varlık” olan “ben”de bulunmaz. Bu durumun sebebi ise bir iç kavga veya hesaplaşma yahut bireyin kendini arama çabası olarak düşünülebilir.

Dil ile yapılan bu hamleler bir anlamda Bener’in kendine bakışını ortaya koymaktadır. O, kendi dünyasında kendi çatışmalarıyla hesaplaşmaya çalışan birisidir. Jale Özata Dirlikyapan, Bener için “takıntı” kavramının kilit ifadelerden biri olduğunu ifade eder ve onunla yapılmış bir röportajdan şu ifadeleri aktarır: “*Öykü yazmak için rahatsız olmaya, dahası hastalık derecesinde saplantıya gereksinim duyarım.*” (akt. Dirlikyapan, 2016: 78) Takıntı, bulantı ve bunalım gibi kavramlarsa temeli Antik Yunan felsefesine kadar uzanan varoluşçuluk felsefesinin anahtar kelimelerinden birkaçıdır. Bireyin, kendini böyle bir hâl üzerine kurması ve edebî eserlerinin tohumunu bu kavramlar üzerine inşa etmesi sanatçının bir anlamda yaşamış olduğu varoluş krizlerine çözüm bulma arayışdır.

Varoluşçu felsefe anlayışı, varlığa serbestlik tanır. “Özgür olmak zorundasınız!” diye tembihler. Bu öğüt, edebî eserin hem yazılış sürecinde hem de okunma sürecinde farklı çağrışımlar sağlar. Yazar, edebî eseri yazarken daha önceki geleneklerden bağımsızdır ve yine okuyucu da yazarın yazmış olduğu dil ile eseri okumak zorunda değildir. Yazar ve eser odaklı metin okuması yerini böylelikle “hermeneutik” okumalar üzerinden temellenen alımlama anlayışına bırakır. Bu anlayış ise edebî eser okumalarında okuyucuyu önceleyerek metnin anlamını okuyucuya bırakır veyahut onun tamamlamasını ister. Yine Mustafa Kurt, “1950 Sonrası Türk Edebiyatında Varoluşçu Felsefeden Etkilenen Yazarların Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatma” isimli doktora tezinde Bener’e ait olan romanların içerisinde yer alan varoluşçu felsefenin temel kavramlarına değinir. Bu tespitlerin pek çoğunda roman kahramanı ile yazar yani

Bener ile paralellik bulunduğu ifade edilir. Roman kahramanının sıkışmışlığı, bulantı hissi ve yabancılaşması aslında Bener'in yaşamış olduğu iç hesaplaşmanın edebî esere yansıtılmış hâlidir. Bu noktada da edebî eser, duyguları sağaltan, yazarın bilinçdışının ortaya çıkmasına izin veren bir noktada durmaktadır. Yine kahramanların ölüm ve intihara meyilli olması Bener'in ölüm kavramına bakışını yansıtmaktadır. Ayşegül Yüksel "İnsan Vüs'at Bener'e Tepeden Bakan Yazar Vüs'at O. Bener" adlı yazısında ise kendi aralarındaki arkadaşlıktan bahseder ve burada Bener'in ölmeyi istediğini ya da öleceğini hissettiğini ifade eder. Bener'in bu yaklaşımı roman kahramanlarının ölüm eğilimini açıklar niteliktedir. "*Telefonda konuşuyoruz; Vüs'at O. Bener 'yakında öleceğini' doğal bir sesle tonuyla muştuluyor. Henüz elli yaşında. Ondan dört yaş büyük olan annemin her dem tazeliğini düşünüyorum, gülesim geliyor.*" (Yüksel, 2004: 64) Ölüm, intihar, bulantı gibi hisleri yalnızca kendinde görmeyen Bener, bu hâli içerisinde yaşadığı, belki beraber büyüdüğü kuşağına da atfeder: "*Hüzünlü bir kuşaktık biz. Hüzünlü olamayıp da ne yapacaktık.*" (Savaş, 2003: 3) Yaşanan bu hüznün aslında Ayşegül Yüksel'in aktardığı anekdotta olduğu gibi Bener'in bir anlamda ölümü beklemesi ancak bir türlü ölememesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü varoluş felsefesinin önemli isimlerinden olan Soren Kierkegaard için umutsuzluk ve hüznün gibi kavramlar ölümcül bir hastalık gibidir. Ruhun yaşadığı ıstıraba karşılık fiziki ölümü dilemek bu hastalıklı ruh hâlinde kurtulmanın bir yolu olarak düşünülmektedir.

Sonuç olarak Vüs'at O. Bener, içerisinde yaşadığı çağın acımasızlığı ve zalimliği içerisinde edebiyatı felsefe ve psikolojinin de el verdiği ölçüde güvenli bir liman olarak görmüştür. Tarihin seyrini değiştiren olayları ve edebiyatı pek çok açıdan geliştiren fonksiyonları içselleştirerek edebî eserlerini bu bakış açısı ile kaleme almıştır. Böylece geleneksel çizgiden ve edebî anlayıştan sıyrılarak Türk hikâyeciliğine yeni bir boyut kazandıracak önemli eserler vermiştir.

Kaynaklar

- Akçam, Alper, *Dilin Dört Atlısı*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2016.
- Çapan, Cevat, *Bir Usta, Bir Dünya: Vüs'at O. Bener*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
- Dirlikyapan, Jale Özata, *Kabuğunu Kıran Hikâye: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*, Metis Yayınları, İstanbul 2016.
- Koçak, Orhan, "Kendi Kendinin İago'su", *Vüs'at O. Bener "Bir Tuhaf Yalvaç"*, Norgunk Yayınları, İstanbul 2004, s. 71-85.
- Kurt, Mustafa, "1950 Sonrası Türk Edebiyatında Varoluşçu Felsefeden Etkilenen Yazarların Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatma" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2007.
- Savaş, Neslihan, "Vüs'at O. Bener ile Söyleşi", *Varlık*, S 1150, İstanbul 2003, s. 2-3.
- Wellek, Rene, Warren, Austin, *Edebiyat Teorisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- Yüksel, Ayşegül, "İnsan Vüs'at Bener'e Tepeden Bakan Yazar Vüs'at O. Bener", *Vüs'at O. Bener "Bir Tuhaf Yalvaç"*, Norgunk Yayınları, İstanbul 2004, s. 64-71.